ПЕНТАГОН

Повинаймувано, де який хлів, де що; хай би жили люди, як нам це рішено збуватися свого закутка; тако живі живих позакопують, та й радий будеш мерця побачити; ще дають право ховати привезлих зо світу, а нам то вже про вмируще забудь; маю їдного сина, їдну віру та право, тіко не знати, де пристановисько; чогось ця душа розтріскалася, а жалоба собі жалобою оддалік, ніяк притулку до душі не знайде; як не поквапишся за своє, то часу більш не дадуть; дочікуєшся синів, то ще голос є, сльоза несуха, до всенького світу забалакуєш, і хоч з якої щілини буде обзивання; а це що, зійшлася уся родина людська докупи — затісно, та й годі; вони нам раю пристарчили, аби на голос яка-де щілина не одізвалася, та й на тобі віру, і право, і впоруйся^на всяк розсуд; та й так їм ці печі всторч зору, як не з причілка підбуксує, то давай кахляні лежанки впроваджувати; а як моїй матирі було в свому ліжечку добувати послідні ночі, то лєтніка не поруш під подушкою, усе допоминаються, чи лєтнік у головах, а зоддалік піч бачити, що ти там вариш, дочко; як їй було не діждати гонука, то вона з ним балакала, а яка в тебе сім'я, чи дитина є, і я синовим голосом відповідала; ніяк цим бабам одпрощення не знаходилося, що вони свій вік прожили й свею смертею помирають, — ну ж скоріше ці печі валяти, смердовисько це на кутку вчинюють, бо десь та сажа в продухвинах їм такою отрутою засідає — глядять, щоб нові покоління здоровші були; ажеж вам і в віру, і в право;

це тра йому вискабачити з-перед бабиного засняділого зору навпроти печі ту схованку, що він до землі догрібся, виносьте, а я позавтрам навідаюся, — от жди позову Номеровського на мужів державних, та де той стовп на якій дорозі з написанням до світу якого і бога якого наказу на побивання лихості світової та лиховини людської; вдерися до цих подвір'їв чи з просьбою, чи клятьбою доторигуватися не те що дверей; передерже яке-бо лихо твій гнів і твій сором не отворяти душі на всі закутки світу, не викрадати зі сховків нікому нічого вже не належаного, і то вони тебе покликатимуть на суди вселенські не за твоє

волання не оскверняти сховків, а за подумання однісіньке на зазіхання нікому-то не належаних тайємнощей з-перед засниділого взору помиральної баби; ай-бо-ж, чи вам, Явдохо, доточено городу, що так пообсновували аж поза калюгу. — Сказано, земля буде заснована мотузочками, і бійся буде ступити по-за яку межу; такі бригадири ходитимуть з палюгами й не даватимуть кроку ступити; товар ремиґатиме в пошуках паші та людським оком заглядатиме в вікна, де ті попасичі, та й вже так є; вони канави продовбують у загаті, щоб вода з калюги у мій город уступала; дивлюся, що це Валі Кацапки бичка не видко попід окопом припнутого, — зладилась сороковини справляти по матері, вовтузяться з ним по гулиці, бери-но, сину, хоч цим цвяхом пробий, заким вилами не прохромили під тином; товар не вперед людей виздихує; кажу звечора, Настунько, не йдіть; аж присідає, Явдошко, поможу вам, що хочте; це впрохує чоловіка рік за цю огорожу, я собі хтіла мати, — ви думаєте, стільки могоричів перепила в мене, то їй тра було ще на ті йменини втрапити, хто тебе таменьки жде, неміч твояі — У ворота не втовпляться, то й так під город укопаються, та й здрасцє вам гості; ізвіка цеї калюги боялася, не мала сили обійти її ні з одного боку; нам з сестрою, як це зі школи, то перш не минемо каплички водиці солодкої покуштувати; далі ці двоє діток, дівчаточок з торбинками доходжають калюги, коли й Лагута опухлий згори вулички впроти калюги дибуляє, — то ми смикнемося цім боком, і він риґує навстріч вийти; нав-крадьки так наче посторонюємося з боку городу, Лагута й собі бере бік наш; ну, думаємо, яка це з нас юшка добренька вдасться; гребемося буцім уже поздовж окопу — батуй ножакою та й матимеш на обід; а тоді з усіх ніг драла навкруг; він, тако

посклизьнувшись, й охляв; чогось мені так запам'яталося: сонечко на нього дивиться скоцюрбленого і сухі грудочки з голови як-то і плечей горішками обстукують об поли пінжака; але чогось той світ великий такий здавався, чи це що ми малі були, — мені тепер затісно не те що в цій гуличці, а серед світу великого; тако ця калюга з прокопом до вас півхрестом зблискує мені в очі; півхрести зво-о-одяться, а де ще половина, спитай; поодсновувано мотузочками де пів-хрест, де пів-хати, а де пів-душі; товар уже гулицями шукає смерті, вони синові в руки

молоточка та й цьваха вкладають, пробивай цю дірку, а я ж його з ложечки годую та воджу до каплички водиці попити. — Гукаю вашого сина, йдім цю ковалеву спровадимо; вхром-ляються вила од тину, та ще заміряються, годі, скіки його колоти, так шкода вже на здихові цю тушку здуту; сину, оддай цього цьваха, ди-ивиться, що цей цьвах і в долоню не лізе, — сину, оно Богинька тобі напорозказує, як гуцул цьвихи покрав, та й менше Христові вбили, а то б і ті позабивали; то не кров людська, товарача проступає на руках і на лицях, — ледво зволодали зі сліз і крику; чогось її їдну, все п'яну, впізнавав і з хліва, та так обзивався, — поможе ж тобі й ця чарчина на добрість твою до тварячої смерті; а не спом'яніть мені зле своїм сином, що на крові чарку пригубив, як ми перли ту огорожу, вже як-то бичкові на погреб; і баюри, й дощі, і зумисел, і товаряча кров, і п'яниці, і сироти, і вдівці, і приниження всупроти цеї горанки на осінь, і п'яний ґвалт коваля на безтямну жону, — чи це таке викрадання, чи такі випроводини зі світу в світ, чи такі кроти, що поверх землі прокопуються, де яка стежка, де горбик, де окоп, чи таке їхнє кротяче обзивання до п'яного духу по всіх хатах і гулицях, аж вони біду несуть не навкруг хатів, а де яка огорожа прихилена до хлівця, то там собі лапками назначають зимівлю; зо втіхи такої признавалася до немочі вашого сина, як би він собі халабудку зладнав, і не десь, а щоб це була така стіночка облушплена з видніючими замітинами під аж стріху, і на ній звиш гіллячок вишневих з таким слідом од звіяної вітром півзини трухлявої, під якою сойка горішків понаховувала, і щоб така огорожа для не знати якої потреби зіперта на глиняний корж по стіні; і кротячі слідочки, і змерхла земля пилючкою, де призьби й сліду одвіку не знати, — такий йому притулок долі землі; а ще й сухості попід кроквинами виерід снопків, — припиниш ти кротяче риття, і ковалева перегатить води в город, та же ж спину їм не буде, бо кротовини насичуються підземними водами, десь то так дістається звірина джереловиськ, що й мудрі, де криниці копати, збуваються знаття, де подорожник, а де яка травина; і-і-і, цьоцю, мені б цеї кави глитнути, бо перш були війни, то ми про смерть забували думати, ми собі йдемо, начиняні пружинками, і як у кого пружинка хрусне, то й сонечко привітніш зогляне, і вітерець м'якіше дмухне, — та же ж світ не кровлею умивається, а росою святешною, і затишок

вповідає, і втіха ж то така, що не знаєш, де твоя воля й до вечора буде; а так то приставлено огорожку на вікування з примерхлими землями, сойчиними горішками, то знай викочуватимуться з маленьких домівочок у трохи більші, — та й це вам світ і до світу, і таке гоїння і напасть не пропасти. — Мати дальш Андрушівки ввік не була, а лєтніка їй не займи, — а вони за мудрих нас таких мають, що синів одпроваджують та наймають трактори печі розгорювати, щоб було дітям на рани прикласти якого попелу, якого спорохнявілого сирівцю; та не нам ставати навколішки перед синами, зогнаними зо світу, на попелищі, де печі перш завалом лежать, а стіни й дахи ще придержують на невмирання довічне; а не нам світових калік прихищати й не мати провини й спокутуватися за гріхи світові, і не десь, а на попелищі, — що твоє, а що світове, царю земний, чоловіче; мовчить чоловік, зачарований світовою красою, він буцім дрімає; то світ замикався на твоїй душі, а то вже допоминається чого іншого, — мушу шукати сина, де йому й дім, і душа, де ждання не материне, не людське; де нема йому влади карати і приголублюватися, де не бігти за мулярами і не дослухатися Номеровського; не прихищатися печі з горнятком кави, не ратувати тварі викраданням цьвахів, — бож-ж, непоратовані сини скликають на поміч замерзлим у рівчаках вдовам при живих чоловіках, що тим вдовам неміч доперти обіцяну огорожу, неміч здужатися на крик, а — лише-з перегатити півтілом воду в городи, та вкритися ґратовинами непофарбленими — та й спокій, та й мир, упования; заєдно, кого ратувати, — чи мому синові ґратовини з м'ясом здоймати, протоки кротовинням завезювати, над скотарнями колгоспними віки вистоювати та за упокій справляти над здутими тушками і хвалити дух мертв'ячини яко вічніший од духу живого; та й

скажеш йому на гаразд його віри, як з цею ношею та гріхами добитися заповіданого світу, що й Богова тяма заблуджує, де рай, а де пекло, — чи тутечки, чи за його спинами, — лекше було мені дожидати сина зо світу та прихилятися його колін і душі на руйновиську хати серед люду й худобини; лекше до матері вповідатися чужими голосами та й так передержувати її в вірі невмирущості роду; лекше самій добувати в сповнянні заповіддя вмираючої, постав, дочко, піч, як була,

як це не знати якою дорогою вже твоя доля звертатиме, і де ніч, а де день, де поміч яка, а де наруга, де син, а де Бог, де людина, де твар; кожному скажеш, що він дурний, а чи він дурний, розумний — а чи він розумний; кій світові добро, а він тебе ще й зненавидить, що ти вмієш коїти добро, а він не вміє, — постановися до нього злом, то буде тобі й на друге, й на третє коліно позовів та судів, — а-що-ж, йдеш тако без лютості й добрювання, та й цій дорозі вкороту не буде, і ти вистановляй вперід себе сина, заблагуючи ласки світової на право водиці скуштувати, — а не назналися ми, не їли трави господні, дюри під кротовинами не обживали, голосами не своїми не обзивалися на помиральні знаки, не йшли гуртами, куди й глас божий немічний доблукати, аби типір їдно мовчати, знати й мовчати, чути й мовчати, мовчати й мовчати і ще на страшніші суди поставати, де не ти спитуватимеш, а тебе буде спитувано, і не за гріхи чи добрість, а за помисел і не гріха, і не добрості; та не достукаєшся вищого суду, бо приступу і в-бч не буде, а як зазирали у душу батькам і дідам — він на-а ме-ене-е хоті-ів сказа-ати-и, так типір уже впослід відпущення на яку хоч волю докрадатися буде помисел на помисел, помисел на страх помислу, і радій волі без права і віри, без суду і спокути, — що гріх світовий, що гріховина людська втовпляються купою на яке хоч руйновисько, і то їдному тра цеглу, ще їдному хоч фарби з полусканих образів на глині, та вкупі ж хвалу складати пам'ятникам на місці старих, та поділяти, що кому неналежане, та гаптувати з радощів, що все світове і все люцьке, — то ти волай, де твій син, де твоє що, та й матимеш на вповідок, а то ж їхні сини, а то ж їхнє будь-що, і то ж не тобі їдній нести і тут і туди усе своє, а купою приступитися та торигати — в'чиняйно, хто ти тамечки не є, бо ми всі твої діти, і нема вже на нас кожному ні гріха, ні доброчиння, а є їден гріх, та й то не наш, а коїли добрість, то лиш понад себе, — казано нам було те й се, ми сповняли, дарованого зрікалися, то чим іще накарати себе, — не отворяються двері храмів небесних, бо храми земні поруйновано, не обзивається всевишня душа, бо ж запродано найпослі-дуще; бо тим, що є невинуватий, ти і є винуватий. — Признайтеся до Степки, же й я вас познаю, — моїми городами дороги сибі поробили до кладовиська; старе йде, то гочі у хустку понурить, а мале, то ще й упірве, що де бликше до

межі; та я скіко вже поступалася, аж мині стіко світу, що це подвір'я; а я ни маю сили обсновувати і цей свій прихисток, бо їм тра ще цюдою провезти і гуртове, і люцьке; а вступися до хати і бійся духу свого виказати у світ, то ще й рами обдлубують, ще доказу їм тра, чи ціхо сиджу — та й; я перше заквітчувала свої межі чорнобривцями ще й нагідками, а це багатирі владу підкуповують та межі мині врізають, стовпи посеред двору встановляють, що бійсь ступити, туто тобі й смерть, бабо; вони за всякої влади сибі мали, то їм спиту й типір нима; то їм клопіт, що Степка де якою баюрою обминала їхні машини, їхні трактори, заступцем одвіку городика скопувала, що те держално поблискувало, як хрести на церкві; вони мині хтіли лихий розум укласти, а не йдеш на поклони до бригадирів, не показуєш оддалік, що там є чим задобрити, то харчуйся з свого розуму, а до нашого всього приступу не май; багатирі мому чоловікові снопи до спини прив'язували та підпалювали, бо як вони ховалися в житі під Дубиною, а він їхав кіньми та й не признавався до їх, що вони такі борці, що людей оббирають, а за ними влада полює, та й мають навпіл з обкрадення; а тра було одібрати в людей останнє, то вони перш до Демняна зі Степкою галтування вчиняти, бо влада їм папери повидавала, щоб коні в Демняна сконфіскувати, але Демняна за їздового мати люцьку труповину звозити й так громаді служити, — вони йому свій розум уклали, вони йому ходу на конячу ступу зрівняли, а я мала за чоловіком дрипцювати і ввесь світ звеселяти: Демнян косить, Степка підгрібає; вони сина до себе служити взяли, щоб бригадирам папери писав та був кіля їх і не вповідав свого розуму на всі люди, ще й пишався, що батька хоронено од сіліради, але без музики, бо владі сором грати над повішалником та признаватися, скіко він хрестів непоставлених спокутував впроти вікон, — якої ночі не скинеся, то у вікні хрест, — то я мушу попід чужими хатами хрести оддавати та

питатися, де я, люди, і чути на відповідь, в світі, бабо; чужі сини мині гочі втворяють на світ гинакший, а я не годна вповісти "сину"; здоймають з пліч моїх в'язки сухої грабовини і рівчаками горбів глиняних зносять мої ноші вдолину, а я не достану піт втерти на їхніх чолах, — і коли б я мала голос зозулі, то накувала б їм вік незмирущий, і коли б

вороною шугувала по акаційовому гіллю, то струшувала б пір'я своєї столітньої втоми на їхні плечі — хай би вони довше йшли та більше зазнали; але нам велено більший вік і сльози рясніші зрошувати глинясті баюри та вповільняти їхню ходу в долини — сумні долини, та суму вони не знають, — чужі сини мусять дбати за мої огорожі та зносити акаціеві стовпи в долини, де не потребується сліз, бо люцькі баюри багном затяглися і ковтають німих і впосліджених, щоб їх на ранок знаходити вмерзлих, бо де їм за ночі дошукатися люцьких свят, щоб це й їх привітали людьми і посадовили на мир і пригощання, — не знайде людина людину в темінні ночі, бо їдного гонить страх з хати, а другий зо страху в хатах замикається і свято вчиняє; заздрі на чужий розум, обступають хату бригадирники і багатирі люцькі, бо як мало їм вивозити машинами грабоване у городи своїм дітям на науку, бо як ті діти не матимуть вороття ні додоми й нікуди, їдно злодіями прокрадатимуться в батьківські ночами кам'я-йиці, а вдосвіта машинами тікатимуть в городи, то їм розум чужий буде плутати кожну думку і кожну роботу — брехатимуть, хто батько, хто прадід, ховатимуть у шухлядах по альбомах гріхи своїх предків, що хліборобів поїли, а самі сіяти, жати не вміли, — коли б в цеї коси був моторчик, каже, то я б їх десять мав, — то попридумували контори, щоб там ховацця од чужого розуму, — та й так лекше їм своїх дітей оддавати в городи, де не видко гріхів предківських, а чужих синів прихищати на безхатті — то ви-и геро-ої; їм тра калік виставляти на мучеників світових, щоб самим світом правити, а калік грамотами вдобряти, та штрафи накладати за порубані посадки й ліси, а до мене під вікна насилати об'їщиків, щоб стерегли, які це там Степка книжки читає, — вони в чоловіків та синів розум одбирають, на калік штрафи накладають, а бабський розум їм спати не дає; вони такі машини хочуть попридумувати, що сиди собі вдома й читай, хто де що коли як подумає, та й красти чужий розум і своїм дітям у городи переказувати, та й гроші з чужого ума заробляти, та й віру свою над каліками й сиротами настановляти, — бо їм тра так вірити, щоб не казали "віруючі", і такого світу потребується, щоб це й не світ був, і неназиваний ніяк, і аби вони там жили, і аби не видко їх було ні з якого кінця, і то буде світ, де й каліки й сироти не тра будуть, бо що ж ті каліки й сироти — то вони перш давали їм своє каліцтво оправдувати та

спихати на цих калік і сиріт який гріх, яке що, а то вже ці немов як-то докір наспоминатимуть їхнє власне каліцтво й безпам'ятство; то такий світ буде, де чужий розум у сховку їм силу даватиме, й то вони так бояться калік і сиріт, бо повчиняють сховки і поповзнають крадений розум; то такий світ буде, що не знати, де мерці, а де живі, де народний, де поховини, де верхи, де низи, ворота не вчинятимуться — не стане воріт, стане достаток з нічого і ніщо нічим; бо вони сперед зароблене чуже поодбирали, а впослі розум позамикають, та й їм довіку поживку стане; вони типір капличку обгороджають, щоб до водиці приступу не було, бо перш їхні батьки капличку на дрова ламали, а це вже й струмочка залізом обковують та замка накладають, щоб дітям їхнім чистішу воду споживати; уже похоронам нема дороги капличкою, нема водиці небіжчикові лице покропити, — люди мею межею знають до кла-довиська сходжати, а я сухим гіллям затуляю дірочку у гулицю, щоб багатирі не взнали дороги, а чужі сини мені в безу стовпчики з дубів наскладують на хрести, щоб я могла корою в печі пропалити та застуджену голову вигрівати — то вогонь мені розум дужчішим робить, але я на очі темніти стала; люди хрести в безу нашукують з старих дубів, бо нові набралися чаду, і бійся в ліс чи посадку ступити, — дерева кілько не маємо, аби на себе домовини наробити, бо ліси не нашу гадку співають, — кладіть на возика якого здужаєте стовпця, бо камінь розібрано на пам'ятники й доми, а сини чужі хрести на горби світові повиносили, а на свій горб нездужають свого хреста вознести; залізо в кузнях громацьких позамикувано, і котра жінка ковалева хоче вкрасти яку залізяку на огорожі на люцькі могили, то їй дуром голову заливають, щоб не втрапила на люцькі стежки, — їдно бабам по кущах що залізо, що дериво вигрібати і дротиками ладнати на впомин, і коли вітер зірве з гребеня півзину трухляву, то виблубаєш цьваха іржавого, та й тим не зіб'єш деревини докупи, а хва-а-алишся, хто де йде, —

машинами у двір зариґовують — здавай, бабо, залізо; а рушника видобудеш зо дна скрині хрести обв'язати, — здавай, бабо, ганчір'я, то матимеш ґас і газ і що хоч; то прикопуєш шиферину — бачи-иш, хату думає перекривати, а бі-і-ідна* — здоймаю гілляки й несу шиферину канавку перекласти, щоб возиком можна було переїхати; їдьте й ви. —

Світ мотузочками й дротиками позасновуваний, не знати, де йти, де проїхати — гразь поверх камінців, то я могла втрапляти у кінські й коров'ячі ступаки, а їдна колія завузька для возика, а в дві колії не потрапиш; де тих мулярів дошукатися, щоб намостили дорогу для мого сина, — я мостила цеглинками з печі дорогу в яр, щоб проїхати з кілька днів, а верталася по цеглини, то каша в ногах стояла; лєтніка материного вдягла, щоб сховати синочковові медалі, — і перш матирі по цеглиночці підносила, щоб вона бачила, та вбіцяла її в нову хату на піч перенести, а вона лєтніка оддавала під дощ, аби я її з старої хати не забирала; казала, осьо приїде сестра, то ми ще не таку піч змуруємо, і зберуться усі докупи і будемо разом і осінь і зиму; а коли ж то гонук мій приїде, — я казала, що яку дорогу викладу аж до автобуса; мати правду допитується, а я мушу неправдою вповідати, аби 'ї душа не була замикана — я 'ї вповідаю брехнею про світ чужий для неї та й з її втіхи сили якоїсь-то набираюся; вона згадає своє дівування та й хрипом сміється — накрила Гендзюрівна спідницею Марусича! — а я й собі в сміх, — бо-ж, яка ти смішна, Ганько, з цеглиною перед материним напіввидющим зором; а яка ж у мого гонука сімня, де в нього кватира, хай би цюди приїжджав та й жив, як йому нема де, бо я вже хати не пересиджу, Гань, — одношу й цю цеглину на дощ, і дощ мої сльози злизує і каже ще плакати, бо так солоненьке йому смакує, аж-жа-жа-ж, та торигаю в двері, і в перші, і в другі, і в треті, та якісь пальчатки натягую, щоб мати моїх рук не познала, цілуючи на одпрощення, — це такі в армії видають, син'; дощі зганяють людей до цього села, і вони не діждуть, доки цю стежку викладу, щоб цей похорон відбувати, та не приходить смерть їм на полегшення, бо не діждати ні одправи, ні сповіді серед світу розграбастаного; не діждати суботи зеленої, щоб пом'янути загиблих на далеких дорогах та у чужих краях, та самогубців у краю своєму, — порозкисають стежки й дороги; повертаю вже дорогою третьою, і нема дзеркалець на машинах, щоб хустиною обіпнути, — не стає хустинок вікна обпинати на чорних хатах усередині; я собі дорогу ладнаю повз ці пустки та саркофаги, бо дороги низом та асфальти всесвітні живою труповиною позагачувані; мотузочки й дроти електрикою попросилювані — худоба перечіпляється і здихає, і всі забули дорогу на бойню; змилостивиш брехнею помиральну матір і

здобудеш лєтніка синові худобу піти попорати, — буде і йому спочинок у другій хаті, де подушки повишивувані на ліжках йому на весілля, де чекати йому, доки вимощу під блискавицями сирівцеву стежечку, де не заснути йому і зо сну не скинутись, бо й птицям заснути не дано; і борщу не звариш, і хліба не вріжеш, і людей не впустиш, і одпоминання не справиш, і Господа не пом'янеш, бо душа не замикана й не одмикана, і дорога на гору тілько та, де духи витають, але в яку домівку чекати духів дітей на Сьватий вечір, як вони в світі гинуть і вертаються і не духом, і не тілом, а знаком духу і тіла, — не велено розбивати світові замурівки з тілами дітей, і як матирі неправдоньку сповіщаю, то з якою неправдою до замурованих дітей навертатися — нема такої неправди; не зрікалися вони батьків і звичаїв батьківських, а мусять блукати у позасвіті, й невинуваті, й непрощені; світ гріхи свої виповняє, не звідуючись наших душ, та накидає послідок гріхів своїх на наші душі; а люцький світ гальтує за вмерлими, щоб відправи робити, та й так страх свій ховати перед оком світу чужого, — то це я маю стежками чаїтися та товарячими ступаками бовтати, церкви минати та люцького гласу збігати; бо церква мені за світ була, та обминула мого сина домівкою, бо яке сьвато, яке що, ми з матір'ю не вилазили, батюшка мене по голівці гладить та нахвалює голос мій, а вже як з буряків невилаз був, то городами обминала; а батько на Йордань таких хрестів на ставку повирізує, ще й буряковим соком пофарбить, то батюшка, й програвши у шахи батькові, тільки милостиво буркоче, що тебе, Максиме, й тут Бог не забуває, — я мала церкву перед очима, та мінялися батюшки, і так забувалося мені оббігання городами, і коли світ всесвітній торигав у закуток цей з хатами і церквою, садками й ялинами, снігом білезним, не ставало сповіді і одпрощення, сам собі сповідь і одпрощення, сам одправа і хороніння — сини хрещені та не поратовані, матері смерті не діждуть, та впослід гонуків їм помирати, а нам неправдою їх втішати, а до синів їдно душею вбзиватися, та

своєю невмиральністю світовий регіт піддужувати, — їдна ця дорога, де й звір не забіжить, і товар не ступить; їден час і їдне голосіння за родом, якого і не цуралася, і не збігала, а в якому робітницею пробувала, а світ мені дякує за мій впослух, що я наплоду збулася, та не

йнак, як з його ласки, — то яким це копанникам молоденьким оддати материну пінжачину, аби викопали мому сину широку ямчину, бо їм наказують копати ями їдна проз їдну, та й плати за дві ями, та й сама прикопуй їдну, щоб було квіточки посадити, щоб було де родом-півродом посідати; то якому це паламареві синочкового паска з бляхою оддати та кирзові чоботи, аби дзвонив через тиждень йому до суботи; яким телям оддячити дякові, аби він читав салтироньку з вечора до дня; а чи материні гроші з хустини на похорон попові молодому втулити, аби ж відправили за синочком штири парастаси; не йде рід до роду — не стало роду; маю сестри, та сестри не пересидять хати; мають сестри синів, та їх не видати; сини світові слави добували, а то не світ був, а той несвіт синів позабирав і чуму наслав, і до Бога порогів поназвишував, а церкви дротами обперезав, а нам печі поруйнував, бо бляха і попіл так там блище і душить, як туга нас не душила, як сонце у крузі не налаталось. — А чи той це вже світ, що я ждала, — що ні день, ні ніч, ні гараче, ні студене, торохкочуть вози небесні та Йемене вповіщають про рай всевішній; чи це вони так кого везуть, чи так їдуть, — янголи мене збуджають, бабо-бабо, вставайте, бо знов проґавите, і це немов-бо сплю сибі, а вони такі хазяйни кіля мене, що хату повиміта-а-ають, павутиння з кутків поздойма-а-ають; поховаються, гицлі такі, — нема їх; сторожують десь по тинах, чи син мій не йде, не їде, не торохкоче зеленим моцотиклом; ще не встану, ще гочі не розклеплю, а вже янголи на скрині вдежу тако порозкладають, де сорочка з плечиками повишивуваними, ще й з намистом у три разки погорі сорочки, де спідниця, запаска, ще й хустка на плечі; а з чобітьми, то їм, зна-аю, клопіт — носачками оден до їдного і поприхилювані халявками до скрині, бо їдна халявка по цей бік падає, а та по гинший бочок, то вони так понагучувалися ставити чобітки, щоб халявки увиш стриміли; такого ключика на шиї носять, аби скриню замиканою тримати та мому синові доступу не давати; але замочок бідний проти синової сокири — бо повиймувано до останньої копійчини зо дна скрині, — а вони все одмикають та замикають, гицлики такі цицлики; а це ж нам ще сю осінь осенувати, та й зиму сю зимувати, а кожуха й знаку нема, то не бути зимі і не вийти мині, — приторохкочуть й по мене вози небесні, бо не забрали мене, коли дівкою спухом лежала, ані коли бомбами стіни

провалювало, — аж типір заберуть; чужі забирали кожуха й чоботи та й вертали, а це вже вроту не жди, бо не повісиш перепродану ікону, не вдягнеш за бутель горілки зміняного кожуха, а десь везуть у світи ікони й кожухи, і тра в світ вирушати по доплату за труд свій, — ступаєш під їдні двери — не вчиняються, благаєш цих голів під дверима якоїсь гречки торбину з комори на гостинець не знати кому в тому світі з такими хатами по поверхах з твоїми кожухами та іконами на відплату за труд свій ради світу того і гиляють ногою двери та й буркають до тебе через плече, нема, бабо; ступаєш під гинші двери, — признайся, бабо, в якій криниці син гроші замотані у лискучий папір притопив; під треті двери, —пиши, старуха, як тато жида лікаря з лагера в німців викупив та возами доправлював болотами й лісами до тих бандерів; то де шукати дітей того жида, що посвідчили б, що тато не вбив ані жида, ані москаля, а лиш газети якісь по селах розвозив та научав свого не забувати; а в четверті двери тебе вже як панію вводять та доплачують тобі і за тата, й за труд твій, та научають, що світ той не світ той, що був, а гинакший світ; оце то гина-а-акший, оце то сві-і-іт, — то роблять з тебе дурного та ногами вперід виволочують з хати — здавай, тітко, кожуха добровільно, та й дурняєш себе цілий вік, чи що кожуха позбулася, чи така дурна й була; а то вистановляють впроти тебе дурних, та й кажи їм що — але ж то світ гинакший, вже ж то всі му-у-удрі; бери-но цю паку грошів та видобувайся кабінами такими — це вже тобі світ, і мудрість, і благоденствіє; везе тебе з цим одкупним за твої муки і дурість, за гріхи твої й твоїх батьків, а-же-ж гріхи то вже не гріхи, вже не так сибі думай, що гріх та й гріх, і не гріх то й не дурість, бо матимеш типір і дітям й гонукам на проїд, бо матимеш і худобі на впоїд — бо бережину не їсть, бо колосся горобці видзьоґали, отаке-го, показуєш собі на пальцях; то якби в цій кабінці хоч якесь віконечко манєсєньке, то гукала б до сина, коли він вбереться вже цю пшеницю жати, — бо вона типір має за що найняти й рідного сина жати; не догукаєшся жадної душі — повимирало на всі боченьки світу, ані бликне нізвідки у

жадну щілинку, — чи їдеш у безвість, чи межи землею і небом; гвалт, тупотіння — не чутно ані свого голосу, ані гласу з-поза цеї

домовини; ждіте, бабушка, вам помогут; та й діждали, що не знати, чи ти живий, чи ти мертвий, та й діждали — що дід мій казав, — що буде вам в їднім місці і срач, і їдіння, що буде вам стіки грошей, стіко багато, що не відкупитеся й од смерті, бо будете не живі й не мертві, і так буде вам довіку, що будете божевільні, але незамикані; а хто при памняті, того замкнуть, і буде він радий смертоньці, та не діжде смертоньки; колосся буде, як голови, а зерна ні на макове зерня, — і заким не повмирають останні, то перші не повмирають, хоч і вік їм настане; а будете так плакати, аж сльози по сраці тектимуть, а сміятися — навиворіт душі, а хреста накладати не пучками, а ліктями; церков буде стіки, що не знатимеш, де помолитися, бо не буде знаття, якої ти віри; бо всі будуть такі віруючі, що не стане віри, і хто захоче, той стане попом й без науки, і научатиме не в храмах, а по кишляках усіляких, — отоді настане найбільша війна, якої світ не бачив; мертві лежатимуть по сто літ, а живі кіля їх годуватимуться, — та вже й так мені є: несли мене янголи ні живу, й ні мертву, ні з якого гиншого світу в ніякий гинший світ — стіни хатів мені чорні, а земля біла; янголи ці, гицлики невслухняні, вороняками вбидвома настерігають, що я зроблю, як ворухнуся, — знаю тіко, що то янголи, сторожі такі кіля мене, хазяйни нові у цій хаті, — ввесь світ мені домовина; що я посію, що посаджу — лиховіття, як виростає; десь мої гроші в криниці притоплені, а міліціянти ніяк не знаходять — то, може, вже світ знов перегинакшився, що хочуть назад мої гроші в казну повертати, — не знаю; питаються мого сина, а де ж твоя мати, Петрусю, — він каже, як в гості поїхала, то й досі немає; а що ж то за гості, що рік і два не чувати, — о, то такі гості; а то такі гості, що мусить мою пенсію забирати та матері на дорогу висилати, що ніяк не дійде, не доїде, — йому тій циганці годити, що їй повний рот насери, а вона все кричить, що мало; механізаторів збулися — а ці пів села позасідали, — що циган, то на конях, що циганка, то доярка; кози глину обгризли аж попід вікна, мій Бурлака з тих бур'янів на городі не вилазить; а в мене подвір'я квіточками квітує, мальви у гулицю мею душею вибалакують: хто то йде, хто то йде — старшенька не мого сина Бурлаки дитина, чорнява та закосичена — чи це з того двору нечвидного, чи з яких хоромів; а хлопченя то геть мій Бурлака, русявий і високий на зір; циганська дитина так чорнооко видивля-ається по мому

подвір'ю, а мій гонучок аж руку сестрину тягне до мого двору — чи не лежить на лавці горішків та яблучок йому на гостинець; не пуска сестра од себе молодшого братика, щоб до школи із ним не впізнитися — яка тобі баба, нема баби давно-давнезно; не прийде гонук до баби, не привітає баба гонука, не вийме грошей з-під солом'яника, на якому їй ві-і-чний впокій; таку ж то маю невісточку, — ага, то ти мало грошей даєш, не хвата на ці весілля; голова боїться слова сказати, як побачить, які відра пруть з молоком; янголики мої присоромлено одводять гоченята, як син вкрадається під моїм матрацом пенсію одбирати; облупить невістка мого Бурлаку, та й на хутори до свого табору, — ввесь світ табором обступив мою хату; якої це пенсії хвате на ті весілля; приповзає мій син, мій Бурлака без грошей і без білого місця на тілі; янголи з мею душею місця сибі не знаходять, важка їм ця ноша, старіють і забувають солодку дорогу до світу всевішнього, — люди тіла мого ніяк не одпровадять, бо тіла ніде не знати, бо син пенсію материну справно рабує та вічне життя їй на цьому світі позначує; стаю на воротях та вітаю їздців і пішаниць; а вози все такі, що на їдну домовину — та підіпру хоч їдною рукою під гору; їдьте й ви — ще вам у ті-го ворота на горбочку, та й.

1996р